

courses on the history of philosophy. In such a situation it will be difficult to understand why the status of hermeneutics is given to theories that are fundamentally different from each other. This is the biblical criticism, and the philosophy of life, and the phenomenological tradition, existentialism and the numerous schools of semiotics.

In this article we will consider a number of conceptual premises that made it possible to form the German hermeneutics of the nineteenth century and which, with certain amendments, retain their significance in modern philosophical hermeneutics.

The fundamental link in the development of theories of understanding and interpretation is the emergence of scientific philology, a new science of language and understanding of the latter as a necessary spiritual basis for the development of the people and man.

One of the thinkers, theorists of the new philology and reformer of education, the man whose name is called the very form of the classical university, became Wilhelm von Humboldt. Thanks to Humboldt, his supporters and like-minded people, language learning takes on a completely different quality, the language, according to Humboldt, is the basic form of knowledge of the world. Studying of classical languages improves own understanding of the world and itself. The author of the German educational reforms was also an outstanding linguist, a scientist, whose ideas are still important today. He became the founder of a new direction in linguistics, which until the first third of the twentieth century was one of the most influential in the study of language. One can speak about the undoubted influence of the circle of W. von Humboldt's ideas on the formation of the theoretical foundations of the German hermeneutics of the nineteenth century, the fundamental reorientation of the latter's problems from purely philological problems and religious exegesis to the understanding of the language and its formations as an indispensable spiritual basis of man and culture. In the framework of the approach developed by Humboldt, hermeneutics for the first time in its existence acquires a spiritual, metaphorical, and therefore universal, essential basis, which allows it to become in the twentieth century a multidimensional universal humanitarian methodology.

Keywords: hermeneutic, interpretation, language, mind, internal form, individuality, discourse, sens.

УДК 141.319.8:37.015.31

І.О. Кобзєва, канд. пед. наук

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ КАЛОКАГАТІЇ

У статті проаналізовано і вивчено філософський зміст давньогрецького поняття "калокагатія", його історичне становлення і можливість використання в наступні історичні періоди. Дослідження виявило випадки вживання цього поняття в корпусі текстів Сократа, Платона, Аристотеля. Зроблено аналіз смислового контексту слововживання "калокагатії".

Ключевые слова: калокагатія, добро, краса, прекрасне, ідеал, античність.

Поняття "калокагатія", існує на рівні історико-філософського надбання. Вивчення окремих факторів калокагатії давньогрецького суспільства – може значно розширити наші уявлення про особливості античної епохи. У сучасній філософії немає категорії, за змістом еквівалентній цьому поняттю. Складність його перекладу підтверджується всіма європейськими мовами, тому, для того щоб зрозуміти зміст, потрібен словесний опис. Зрозуміло, це не означає, що калокагатія не має строгих смислових обрисів: в ній знаходить своє відображення давньогрецький ідеал досконалої особистості, фізичне (зовнішнє) і ціннісне (внутрішнє).

Незважаючи на різноманіття інтерпретацій, у всіх тлумачень поняття "калокагатія" є спільна риса: в їх основі лежить уявлення про гармонійне співіснування високих інтелектуальних, фізичних і моральних якостей, а також відповідний їм спосіб життя [8, с.250–254].

Мета та завдання роботи розкрити сутність поняття "калокагатія", дослідити смислові модифікації в історії давньогрецької філософії та простежити подальший її розвиток. Цій проблемі присвячено праці багатьох учених: О. Лосева, Г. Вагнера, Е. Нікітюка, Д.С. Новикова, Е.Фролова, А. Салаппа Еліопулу, Н.М. Гудкова, А.В. Сьомушкіна, А. А. Гусейнова, в тому числі і сучасних українських вчених: К. С. Семенюк, І.К. Сацук, І.А. Нагіленко. І абсолютно безперечними першоджерелами є праці: Ксенофонта, Платона та Аристотеля.

Дехто з авторів вважають, для того щоб досягнути таємниці філософського мислення, треба критично оцінити спадщину великих греків. Вже в античній філософській класиці можна виявити витоки класичного поняття ідеалу як єдності істини, добра і краси, до яких повинна прагнути кожна людина [10, с.143–144]. Але багато авторів відзначають, що у вітчизняній літературі так і не було вироблено єдиного адекватного способу передачі цього терміну [11, с.34–37].

Починати аналіз сутності калокагатії слід з огляду античної категорії, тому що вперше поняття "калокагатія" зустрічається у висловах, приписуваних Солону (640–559 р.до н.е., Афіни). Тут дуже важливо звернути увагу на ті світоглядні особливості, які мали давньогрецькі цивілізації, під впливом яких і зародилося це поняття. Античність завжди залишалася невичерпною

скарбницею знання. Серед чинників зародження, збереження життєздатності калокагатії і набуття нею нового характеру існування, на які ми звернемо увагу, виступають особливості давньогрецької цивілізації – специфічний космоїзм, домінуючий в сприйнятті навколишньої реальності, породжує характерну естетизацію буття, але він має, без сумніву, і міфологічне підґрунтя; роль релігії в культурі Давньої Греції, її особливості, що вплинули на характер і значення міфології в культурі; наявність поліса – особливої форми державної і соціальної освіти, який багато в чому являє собою громаду і в зв'язку з цим який мав особливу громадську свідомість; і наостанок, дуалізм давньогрецької культури, що випливає з двох начал, її створюючих, – "аполлонічного" та "діонісичного", за якими криються не тільки романтичні трактування динаміки культури, але реальні смислові полюси античного грецького світу [2, с.71–74]. Захоплюючись і насолоджуючись красою природи, вони одухотворяли її, плодили численні образи богів і духів. У своїх богів "... греки цінували ... перш всього їх надлюдську могутність, незмінно супутне їм щастя і красу Божественна харизма розумілася ними швидше естетично, ніж етично" [2, с.128]. Боги, які володіють красою, вважалися здатними наділяти нею своїх улюбленців: "Краса взагалі завжди вважалася у греків даром богів. У ній бачили знак вибраності, "божественної благодаті" (харизми), яким боги відзначали людей, які користувалися їх особливою прихильністю, тим самим наближаючи їх до себе" [3, с.265]. Таким чином, естетичне бачення світу і любов стародавніх греків до краси, дозволили їм згодом звернутися до пошуку прекрасного в людині; і краса, що сприймалася спочатку як дар богів, поступово стає необхідною якістю культури – ідеалом людської особистості і стрижнем, що об'єднує. Всесвіт, в якій, крім людей, знаходиться місце богам, духам природи, душам померлих [2, с.71–74].

Згодом саме з уявлень про божественну красу і силу зароджується поняття калокагатії – одне з ключових в грецькій культурі. Спочатку під поняттям "καλὸς καὶ ἀγαθός" розумілася людина, наділена різними фізичними достоїнствами: красою, силою, здоров'ям. Однак поступово "... логічний акцент в понятті калокагатії все більше зміщувався, переходячи з чисто зовнішніх, фізичних до-

стоїнств людської особистості на її моральні, духовні і душевні якості" [1, с.268]; формується образ людини як мікрокосму, гармонійно розвиненої особистості, причому "сама краса була тим загальним стрижнем, на який нанизуються весь складний комплекс думок і почуттів, охоплених поняттям калокагатії" [1, с.268–269]. В результаті поняття калокагатії виявилось пов'язано з гармонією – основним законом, керуючим Всесвітом.

Ідеал калокагатії сформувався у середовищі гомерівської та архаїчної епохи і у зв'язку з різноманітними періодами історії розвитку, її значення було різне. В окремих грецьких державах сутність поняття значно відрізнялося. Ідеалом, до якого прагнули усі афіняни, була калокагатія. Вони використовували цей термін в більш широкому значенні для відображення досконалості в усіх відношеннях – перш за все, поєднання краси тіла з доблестю душі, проникливості з дотепністю, благородства з щедрістю. На протиположності Афінам в Спарті головною калокагатійною цінністю переважно вважалася бойова відвага, що включає хоробрість, мужність і патріотизм.

Підвести проміжний висновок можна словами М. Нахова, який розглядаючи філософію кініків і вказуючи на її протилежність філософії Платона, пише: "Калокагатія виникла як законне дитя грецького поліса, як сублімація панівних уявлень про зовнішню і внутрішню гідність ідеального громадянина" [9].

З'ясував і розглянувши античні філософські теорії виникнення калокагатії звернемо свою увагу до давньогрецьких філософів, які вперше стали висловлюватися стосовно ідеї калокагатії, яка розбурхувала в античні часи самі великі уми того часу. Саме відтоді калокагатія починає формуватися як філософське поняття.

Як ми вже і говорили, вперше поняття "калокагатія" зустрічається в висловах, приписуваних **Солону**; надалі до нього давалися багато стародавніх авторів, хоча сам термін калокагатія дуже рідко використовувався у давньогрецькій літературі і ми можемо знайти його лише у використанні філософів. Наприклад, доказом вживання цього терміна служать твори Ксенофонта, Аристотеля і Платона. Крім того його зміст іноді має протилежну думку, в різних текстах розуміють його по-різному. Давньогрецький термін "калокагатія" представляє з'єднання двох слів: *kalos* – "гарний", "прекрасний" і *agathos* – "хороший", "добрий", маючи на увазі гармонію душі і тіла в їх самодостатньому досконалості. Тому в залежності від контексту зустрічаються і різні грані даного поняття: "прекрасний у всіх відносинах", "благородний", "людина високої моральності", "добрий і чесний" та інші.

Матеріал для розуміння класичного ідеалу калокагатії створюється в працях **Платона**, який використовує цей термін в різних контекстах.

Ідеал фізичної досконалості в розумінні Платона співвідноситься з поняттям "калокагатія" – характеристики благородної, прекрасної і досконалої людини. Для філософа калокагатія – ідеал гармонійного поєднання фізичних і духовних здібностей людини, природно доповнюються його багатством і благородством душі. Калокагат повинен був цілком прагнути до здійснення колективних сподівань поліса [13; 14, с.196; 15, с.135]. В уривку з "Тимея" 88сб, *καλός* позначає красу тіла, а *ἀρετός* – душі; тут Платон має на увазі гармонійно розвинену людину, прекрасну і душею і тілом. А ось приклад з трактату Платона того ж "Тимея" про фізичне здоров'я. "Будь-яке благо прекрасне, а прекрасне не позбавлене співмірності. А, отже, жива істота, якщо воно має бути такою, треба вважати співмірною". Саме співмірність душі та тіла дає людині здоров'я. Ця ідея виражається наступним чином: "... не

приводити в рух ні тіла без душі, ні душу без тіла, щоб вони взаємно обмежувалися і приходили до рівноваги і здоров'ю. Тому людина, що вивчає науки або направляючи свій розум над яким-небудь іншим заняттям, повинен удосконалювати і тілесні рухи – шляхом вправи в гімнастиці, а той, хто ревно формує своє тіло – повинен, навпаки, удосконалювати рухи душею, якщо він хоче по справедливості уславитися людиною як прекрасною, так і хорошою" [5, с.33–38]. Платон підкреслює, що калокагатія є співмірність душі, співмірність тіла і співмірність того і іншого. Тому якщо душа або розум хвилюються занадто рухомо і пристрасно, тіло може хворіти і страждати; і якщо дуже інтенсивно живе тіло буде з'єднуватися з млявою душею, страждати будуть душа і тіло [10].

Таким чином, ідея співмірності, гармонії духовного і тілесного найбільш всебічно обґрунтована Платоном, який підкреслював, що "...слідом за мусичеським мистецтвом юнаки повинні навчатися гімнастиці ... і в цьому відношенні потрібно виховувати, ретельно, починаючи з дитинства і протягом усього життя, що ідеалом має стати єдність і рівність душі і тіла, втіленої в тілесно видимої душі і душевно живому тілі" [5, с.33–38].

Калокагатія Платона пов'язана з уявленнями про щастя, розумності, гармонії. "Володіння якостями "прекрасний" і "хороший" стає запорукою людського щастя, людина не справедлива і зла – завжди нещасна. Гармонія – це "співзвуччя", а співзвуччя – це свого роду злагода, а з початків різних, поки вони різні, між собою гармонії не виходить" [5, с.33–38].

Закінчена концепція "міщанського" (за А.Ф. Лосевим) розуміння калокагатії міститься у **Ксенофонта** в "Домострої". У діалозі з Критобулом Сократ так характеризує ідеального господаря, який представлений в особі якогось Ісхомаха: "... для того, щоб вивчити людей, що носять це велике ім'я "прекрасний" і "хороший", дізнатися, що вони роблять, чому вони удостоюються цього звання, для цього душа моя жадала з ким-небудь з них познайомитися. З огляду на те, що до слова "хороший" додається "прекрасний", я став підходити до будь-якого красеня, якого я бачив, і намагався помітити, не побачу я, що в ньому "хороше" піднесене до "прекрасного". Але виявилось, було якраз навпаки, я помічав, як ніби, що у деяких красенів з вигляду дуже погана душа. Тому, я вирішив залишити на стороні красиву зовнішність і піти на пошуки за ким-небудь з тих, кого називають "прекрасним" і "хорошим" [16]. Тут ми бачимо, що калокагатійна людина не обов'язково зовні красивий – краса цілком може бути оманлива. Калокагатія – це щось набагато ширше і глибше.

Сократ основними якостями калокагатії, вважає мудрість і моральність, сімейність, хазяйновитість ("... треба бути хорошим господарем, благоустрівати будинок, любити порядок, бути у всьому розміреним"), працьовитість, освіченість, релігійність, здатність керувати ("... щоб мати цю силу, потрібно і освіту, і природне обдарування, і найголовніше, милість богів. Так, це благо, як мені здається, абсолютно не залежить від волі людини, не від волі богів, – це мистецтво панувати над людьми, за їх доброї волі, воно дарується тим, хто справді присвячений в таїнство чесноти ") [5]. За Сократом, ідеал калокагатії містить не тільки інтелектуальну і професійну досконалість, але і прагнення до досконалості фізичної як невід'ємної складової активної життєдіяльності людини. Цінність фізичного здоров'я міститься в "Розмові з Епігеном про фортеці і слабкості тіла". "Який ти немічний, Епіген! – сказав Сократ. – Та мені не потрібно бути силачем, Сократ, – відповідав Епіген. – Ні, потрібно, ... ані трохи не менше ніж тому,

хто збирається виступати на змаганнях в Олімпії ... Знаю я, що ні в якій іншій боротьбі і взагалі ні в якій професії ти не будеш у збитку від того, що не володієш фізичним здоров'ям. Крім того, смуток, поганий настрій, божевілля у багатьох, часто вторгається в розумову здатність, внаслідок тілесної слабкості ... для досягнення результатів корисна також і міць тіла" [17].

Та згодом давні греки дедалі більше почали трансформувати калокагатію у сферу освіти, вихованості людини. Власне, відтоді й почалося по-справжньому філософське осмислення цього поняття. Така тенденція безпосередньо стосувалася появи концепції Аристотеля, який інтерпретував калокагатію як гармонію зовнішнього і внутрішнього [6, с.10].

Концепції Аристотеля, полягає в тому, що він зближує прекрасне і блага, і між ними втрачається рішуче розрізнення і обидва ці терміни безроздільно зливаються в новому, вже третьому терміні, а саме в терміні "калокагатія". Раніше було лише ходяче грецьке уявлення про те, що калокагатія здійснює собою "добро" і "красу". Аристотель дає більш глибоку і ґрунтовну відповідь. Справа, виявляється, в тому, що блага, з володіння якими складається калокагатія, виключають будь-яку плінність, мінливість і внутрішню суперечливість. Якщо людина володіє, наприклад, багатством і це багатство йому шкодить, то така людина не може бути "прекрасною" і "хорошою". Якщо людина користується великою славою, але витягує з неї постійну користь, то і така людина не "прекрасна і добра" [7, с.187–190].

Після аналізу основних якостей калокагатії у давньогрецьких філософів, ми бачимо схожість поглядів філософського осмислення поняття калокагатії у Платона і Аристотеля – гармонія внутрішнього і зовнішнього, причому під внутрішнім розумілася мудрість, осягнення якої в житті і підводило людину до калокагатії.

Тисячолітня історія філософської думки античності накопичила безцінне знання, зокрема і в питанні сутності калокагатії. В подальші історичні періоди калокагатія найбільш вдало стала передавати лише гармонію духовного і тілесного. У Новий час А. Шефтсбері витлумачив початкове етико-соціальне грецьке поняття калокагатії як етико-естетичне (синтез краси та добра), зв'язавши його з тезою про незалежність моралі від релігії і уродженості "морального почуття" (moral sense) як природного прагнення людини до гармонії. Тлумачення Шефтсбері вплинуло на рецепцію цього терміна в філософії Просвітництва, німецького неогуманізму (Й. Й. Вінкельман, Й. В. Гете, Ф. Шиллер), а також лягло в основу подальшого вживання терміна "калокагатія" в сенсі педагогічного ідеалу "гармонійного" розвитку особистості [4]. Цей термін виявився настільки точний і виразний, що і сучасні дослідники нерідко користуються ним, бажаючи передати досконалість тілесного і духовно-морального складу (так, у Й.Хейзинга лицарський ідеал, спрямовується до благородного образу людської досконалості, родинного грецькій калокагатії). Серед вчених ХХ ст. особливу увагу дослідженню калокагатії приділив О. Ф. Лосєв, чий науковий інтереси зосередили-

ся передусім на проблемах античної культури і, зокрема, її етичних і естетичних категоріях [3, с.436–439].

У сучасному ж розумінні часто кажуть, що в цьому терміні одна частина, а саме "блага", вказує на щось внутрішнє, а інша частина, саме "прекрасне", навпаки, свідчить про зовнішню сторону цього блага. На це ми повинні сказати, що подібне розуміння терміна "калокагатія" знову-таки нав'язано новоевропейськими асоціаціями, які дійсно майже завжди благо з'єднують з чимось внутрішнім, а красу з чимось зовнішнім. Це – абсолютно не античний спосіб мислення.

Отже, принцип калокагатії не є лише давнім винаходом, що втрачає своє значення і методологічну цінність з настанням нових часів і реалій, а і являє собою велику філософську зацікавленість та потребу подальшого наукового вивчення філософсько-антропологічних вимірів калокагатії в епоху Середньовіччя.

Список використаних джерел:

1. Андреев Ю.В. Цена свободы и гармонии / Ю.В. Андреев. – СПб.: АЛЕТЕИЯ, 1999. – 401 с.
2. Диденко О. А. (Райкова О. А.) Миф в классической древнегреческой цивилизации: факторы устойчивого существования и специфическая роль в культуре / О. А. Диденко // Вестник Томского государственного университета. – 2011. – № 343. – С. 71–74.
3. Дорофеева В. Мещанин или аристократ? (К вопросу о трактовке А.Ф.Лосевым образа calos c'agathos в сочинении Ксенофонта "Oikonomikos" / В. Дорофеева // Журнал "Комментарии". – 1997. – № 12. – С. 436–439.
4. Йегер В. Пайдейя. Воспитание античного грека. Т. 1 / В. Йегер. – Пер. с немецкого А. И. Любжина. – М.: Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 2001. – 393 с.
5. Картушов Р. В. Телесность как ценностная природа физической культуры (социально-исторический аспект) / Р. В. Картушов // Вестник ТГУ. – 2002. – №4. – С.33–38.
6. Эстетика: підручник / [П.Т. Левчук, В.І. Панченко, О.І. Оніщенко, Д.Ю. Кучерюк]; За заг. ред. Л. Т. Левчук. – 3-тє вид., допов. і переробл. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 520 с.
7. Лосев А.Ф. История античной эстетики. Аристотель и поздняя классика / Худож.-офор. Б.Ф. Бублик. – Харьков: Фолио; М.: ООО "Издательство АСТ", 2000. – 880 с. – (Вершины человеческой мысли). – ISBN: 966-03-0837-X(Фолио)
8. Матукина А.Н. Представления об идеальном типе человека на Боспоре позднеллинистического времени [Текст] / А.Н. Матукина // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2011. – № 6 (1). – С.250–254.
9. Нахов И.М. Философия киников / И.М. Нахов. – М.: Наука, 1982. – 221 с.
10. Платон. / Собрание сочинений в 3-х. томах. Т. 1. – М.: Мысль, 1971. – 886с.
11. Полищук А. И. Истина, добро и красота как ценности философии и медицины / А. И. Полищук // Сиб. мед. журн. (Иркутск). – 2011. – № 2. – С. 143–144.
12. Семенюк К. С. Калокагатія: сутність і специфіка історичної трансформації / К. С. Семенюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. – 2004. – Вип. 70. – С. 34–37.
13. Яковлев Е. Г. "Calos agathos" в истории мировой эстетики / Е. Яковлев // Философия и общество. – 2000. – № 2. – С. 115–121.
14. Философский энциклопедический словарь [Текст]: словарь / [Ред.-сост. Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко]. – М.: ИНФРА-М., 1997. – 576с. – ISBN 5-86225-403-X
15. Эстетика [Текст]: словарь / [Под общ. ред. А. А. Беляева и др.]. – М.: Политиздат, 1989. – 447 с.
16. Dalen V., Mitchel D., Deneett B. World History of physical Education / V. Dalen. – N.Y., 1953. – 248 p.
17. Rice E. Brief History of physical Education / E. Rice. – N.Y., 1926. – 214 p.

Надійшла до редколегії 02.03.18

И.А. Кобзева

ФИЛОСОФСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ КАЛОКАГАТИИ

В статье анализируется и изучается философское содержание древнегреческого понятия "калокагатия", ее историческое становление и возможность использования в последующие исторические периоды. Выявлены случаи употребления этого понятия в корпусе текстов Сократа, Платона, Аристотеля. Сделан анализ смыслового контекста словоупотребления "калокагатии".

Ключевые слова: калокагатия, добро, красота, прекрасное, идеал, античность.

I.A. Kobzieva

PHILOSOPHICAL COMPREHENSION OF KALOKAGATHIA

The philosophical content of the ancient Greek concept of "kalokagathia", its historical formation and the possibility of use in subsequent historical periods is analysed and studied in this article. Our purpose is to reveal the essence of the concept of "kalokagathia", to explore meaning modifications in the history of ancient Greek philosophy.